सुस्वागतम्

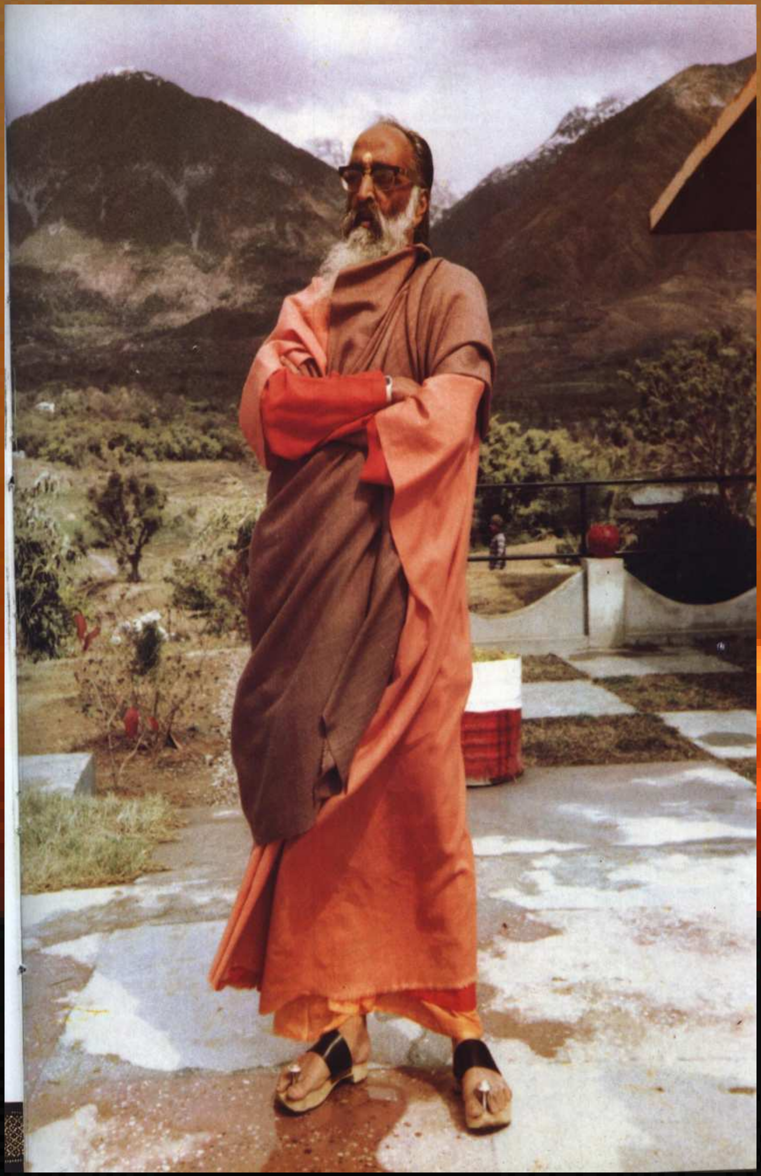

No Transfusion of Idea Only transformation

स्वामी चिन्मयानंदांचे शैक्षणिक विचार

राज्यस्तरीय चर्चासत्र

दि. ३-४-५ मार्च २०११

स्वामी चिन्मयानंद ह्यांची शिक्षण विषयक दृष्टि

स्वामी चिन्मयानंद ह्यांची शिक्षण विषयक दृष्टि

शाश्वत विकासाकरिता शिक्षण

(Education for Sustainable Development)

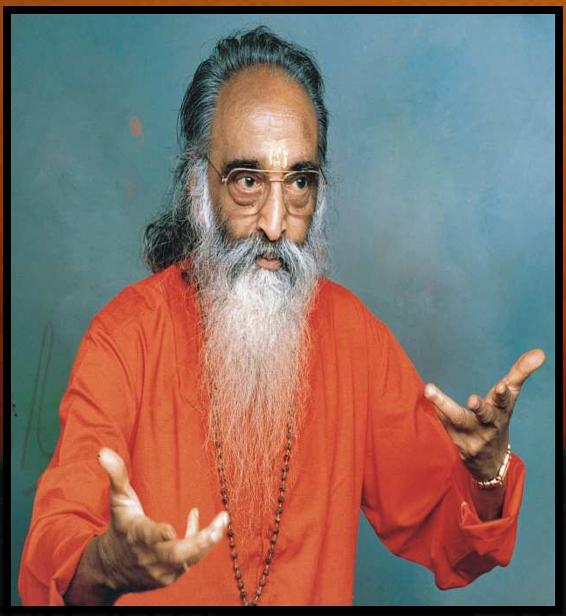

स्वामी चिन्मयानंद ह्यांची शिक्षण विषयक दृष्टि

शाश्वत विकासाकरिता शिक्षण

(Education for Sustainable Development)

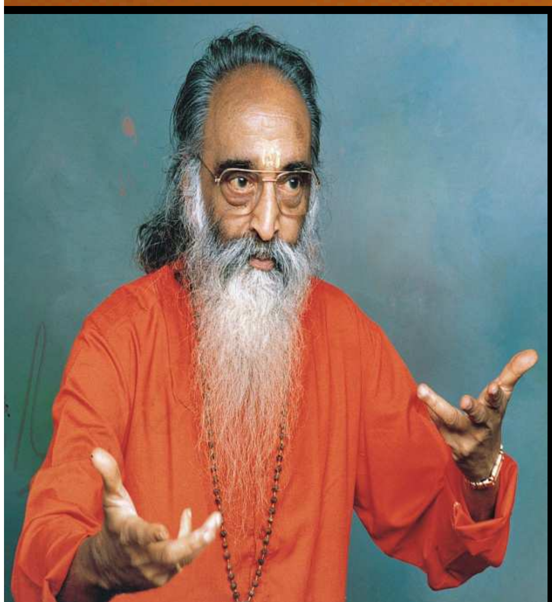

आज शिक्षणातून व्यक्ति विकासाचे ध्येय साध्य करण्याचे प्रयत्न सुरु असले तरी हा विकास अत्यंत वरवरचा असा विकास आहे.

स्वामी चिन्मयानंद ह्यांची शिक्षण विषयक दृष्टि

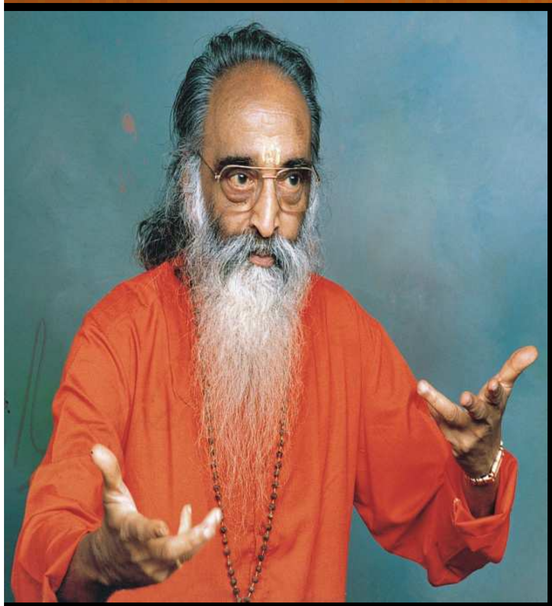

आज शिक्षणातून मानवाचा विकास होतो आहे. पण मानव्याचा विकास फारसा होतांना आपणास आढळत नाही.

तात्कालिक गरजा ह्या शिक्षणातून पूर्ण होतात पण शाश्वत गरजा मात्र पूर्ण होत नाही.

स्वामी चिन्मयानंद ह्यांची शिक्षण विषयक दृष्टि

भौतिक समृध्दीचे संस्कार आज मुलांवर होतात पण आध्यात्मिक व धार्मिक संस्कारापासून ते वंचित राहते.

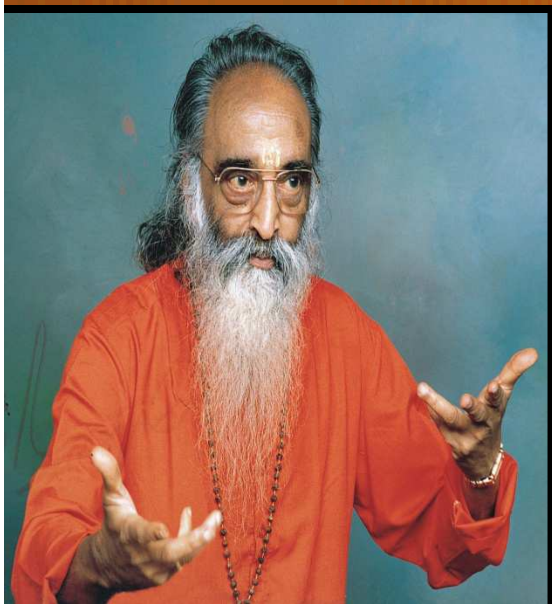

शिक्षणातून आज भारतीयत्व हा आत्माच कोठेतरी हरवतो आहे. पण पाश्चात्यांसारखी भारताची प्रकृती नाही. संस्कृती नाही आणि म्हणूनच पाश्चात्य पध्दतीने भारतीयांचा विकासही होणार नाही.

स्वामी चिन्मयानंद ह्यांची शिक्षण विषयक दृष्टि

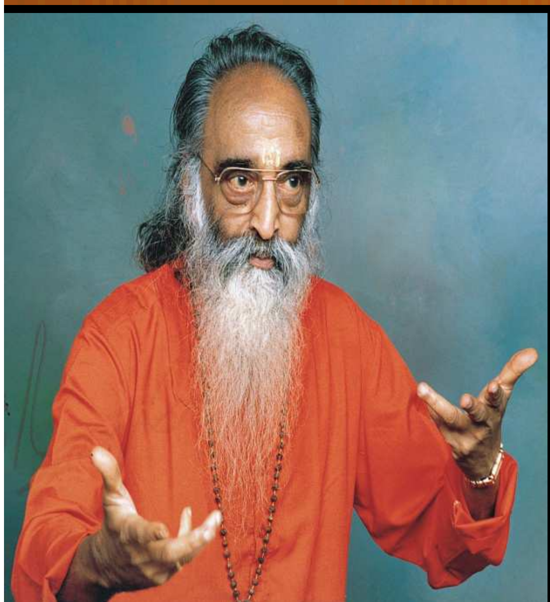

भविष्य जर उज्ज्वल बनवायचे असेल तर वर्तमान हा सुंदर बनवावा लागतो. सुंदर वर्तमानातूनच शाश्वत व सुंदर भविष्याची निर्मिती होईल. पण आज शिक्षणातून केवळ वरवरचा विचार करण्यात येतो. केवळ डॉक्टर बनविणे केवळ इंजिनिअर बनविणे ह्यातून भारताचा विकास साधू शकणार नाही. कोणत्याही देशाचा विकास हा मानवातील मानव्यावर तो अवलंबून असता

स्वामी चिन्मयानंद ह्यांची शिक्षण विषयक दृष्टि

विकासासाठी राष्ट्र, अध्यात्म, मूल्य, धर्म ह्यांची पाया द्यावा लागेल.

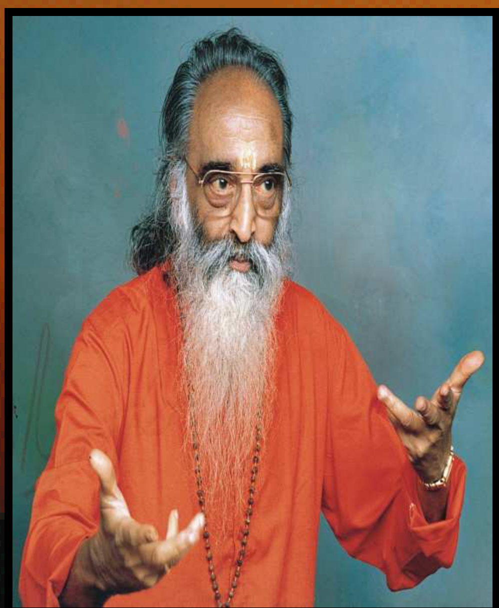

स्वराज्य, स्वातंत्र्य, स्वधर्म, स्वभाव ह्यांची चौकट आपल्याला शिक्षणाला द्यावी लागेल.

शिक्षणाचा संबंध आपणास जीवनाशी जोडावा लागेल. शिक्षणातून मुलांना जीवनाचा अर्थ कळणे महत्वाचे आहेच पण त्यापेक्षा कितीतरी पटीने जीवनाच

स्वामी चिन्मयानंद ह्यांची शिक्षण विषयक दृष्टि

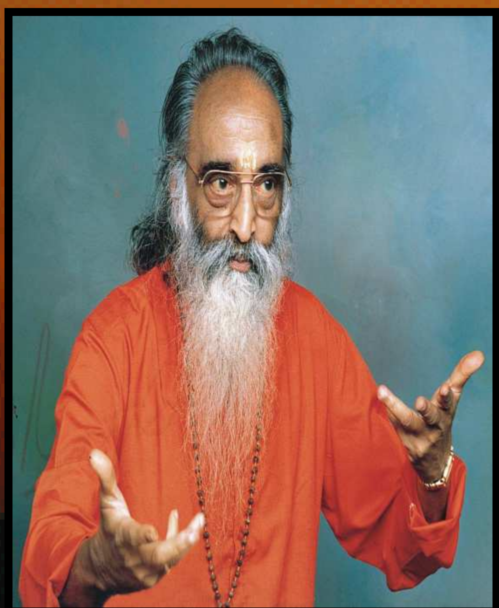

जीवनाचा पाया मूल्य राष्ट्र संस्कृती धर्म हे आहे. हा पाया मजबूत झाल्याशिवाय व्यक्ति हा चांगला डॉक्टर चांगला इंजिनिअर होऊ शकणार नाही. भारताला महासत्ता व्हायचे असेल तर वरील चारही घटकांचा शिक्षणाला सकारात्मक विचार सर्वप्रथम करावा लागेल.

स्वामी चिन्मयानंद ह्यांची शिक्षण विषयक दृष्टि

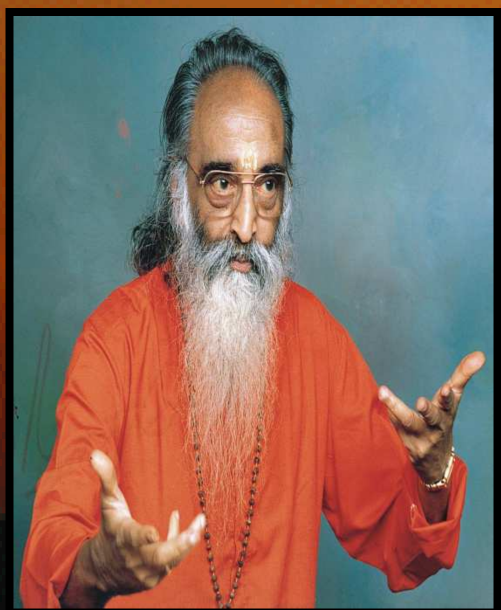

मानवाने यंत्रमानवाला भावना दिल्यात पण स्वतः मात्र यंत्रवत झाला. ही विकासाची संकल्पना नाही. विकासाची संकल्पना ही तात्कालिक असूच शकत नाही आणि म्हणूनच शिक्षणाला शाश्वत विकासाचा विचार करणे भाग पडते.

स्वामी चिन्मयानंद ह्यांची शिक्षण विषयक दृष्टि

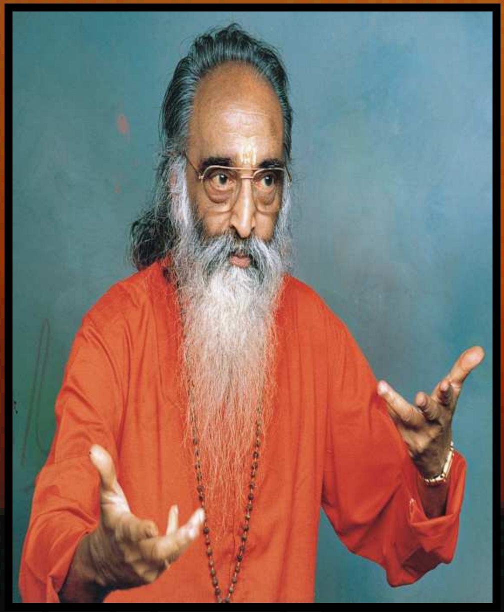

Standard of Living बद्दल मानव सचेतन झाला आहे पण **Standard of Life** बद्दल मात्र तो तेवढाच उदासीन आहे.

स्वामी चिन्मयानंद ह्यांची शिक्षण विषयक दृष्टि

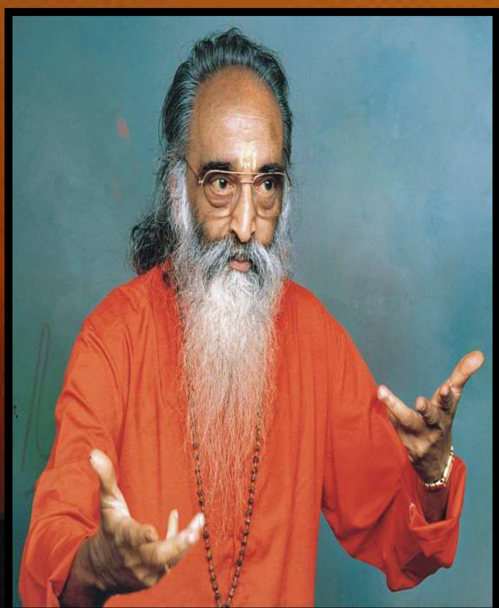

मार्गदर्शक तत्वे :–

१)शाश्वत तत्वांचे निर्धारण करणे.

२)शाश्वत तत्वांना मानवी जीवनाशी जोडणे.

३)शिक्षणाचा संबंध व्यक्तिमत्व विकास संकल्पनेशी जोडणे

४)शिक्षणाचे दृष्टिने निर्धारीत करणे.

५) ज्ञानाचा संबंध प्रत्यक्ष जीवनाशी जोडणे.

६) परीक्षा ही अखिल जीवनाशी संबंधित करणे.

स्वामी चिन्मयानंद ह्यांची शिक्षण विषयक दृष्टि

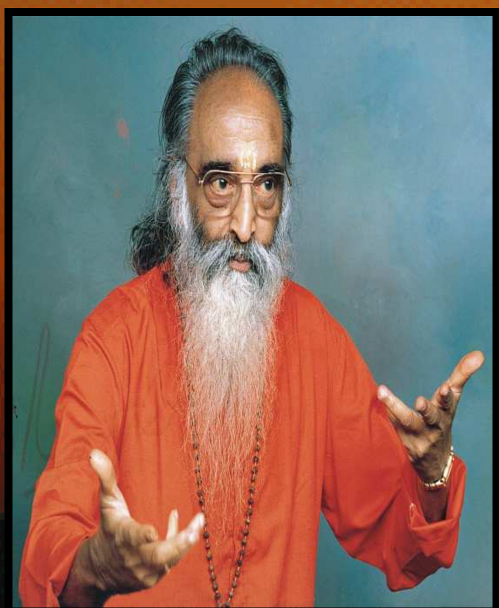

१) शिक्षण संकल्पना २) बालकेंद्री शिक्षण

३) **Education for self control**

४)धार्मिक शिक्षण

५)मूल्यशिक्षण६) शांतता शिक्षण

७) राष्ट्रीय शिक्षण

स्वामी चिन्मयानंद ह्यांची शिक्षण विषयक दृष्टि

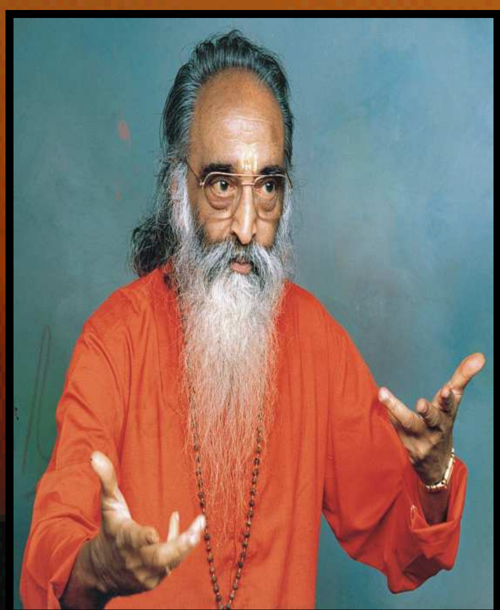

८) सांस्कृतिक शिक्षण

९) पर्यावरण शिक्षण

१०) विज्ञान शिक्षण

११) व्यक्तिमत्व विकासाकरिता शिस्त

१२) पालक शिक्षण

१३) जन्मपूर्व शिक्षण

१४) नेतृत्वाचे शिक्षण

१५) शिक्षक प्रशिक्षण

स्वामी चिन्मयानंद ह्यांची शिक्षण विषयक दृष्टि

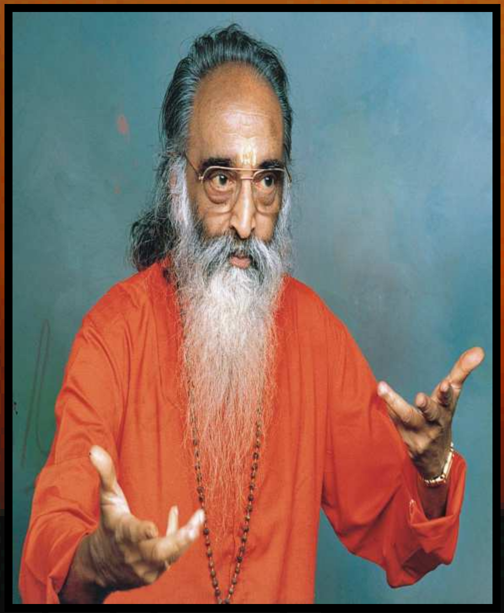

गुणवत्तेचा संदर्भ आपण केवळ व्यवस्थेशी जोडून चालणार नाही तर तो मानवी मन, बुध्दी व मानवीय घटकांशी आपणास जोडावा लागेल.

स्वामी चिन्मयानंद ह्यांची शिक्षण विषयक दृष्टि

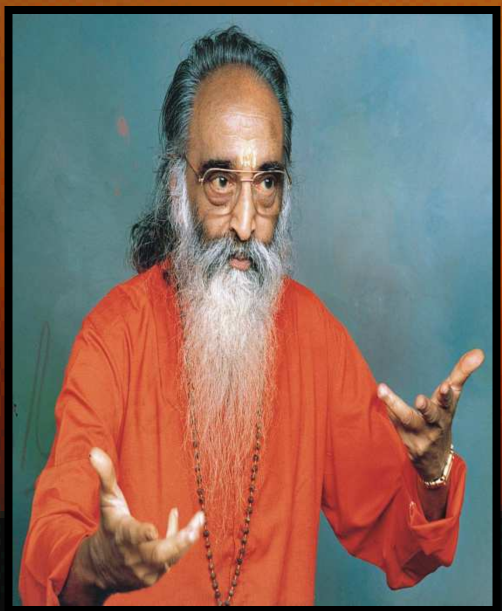

मनावरील संस्कारामुळे मानवीय मनाची होणारी घडण, बुध्दीतील निर्णय क्षमता बौध्दिक घटकांचा विकास, मानसिक घटकांचा विकास अध्यात्मिक विकास हा गुणवत्तेचा संदर्भ ठरतो.

स्वामी चिन्मयानंद ह्यांची शिक्षण विषयक दृष्टि

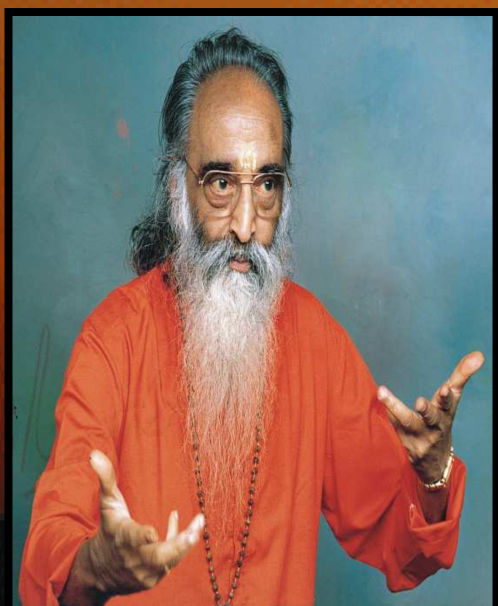

शाळांमधील भौतिक साधनापेक्षा शालेय **Vision, Mission** त्यानुसार शाळांमधील शिक्षक, शालेय आतरक्रिया हे गुणवत्तेचे संदर्भ ठरतात.

स्वामी चिन्मयानंद ह्यांची शिक्षण विषयक दृष्टि

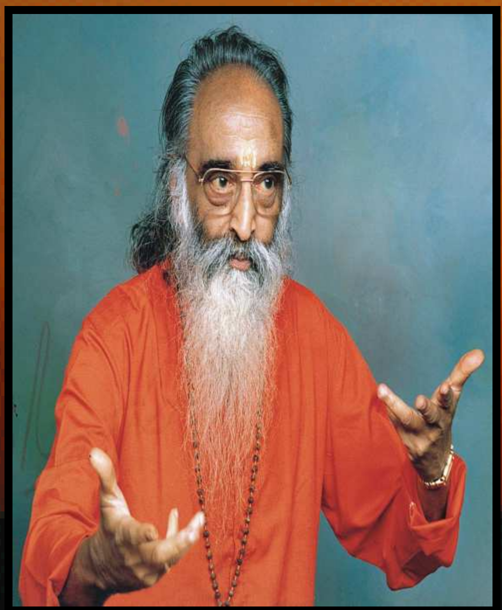

विद्यार्थ्यांच्या शाश्वत विकासासाठी घेणाऱ्या विषयांचा अंतर्भाव, अध्ययन अध्यापन पध्दती, गुरुशिष्य संबंध, शिस्तीच्या संकल्पना वापरण्यात येणारी पाठ्यपुस्तके शालेय वातावरण, शालेय कामकाजाची उद्दिष्ट्ये ह्या बाबी गुणवत्तेचे महत्वाचे संदर्भ व निकष महत्वाचे असतात.

स्वामी चिन्मयानंद ह्यांची शिक्षण विषयक दृष्टि

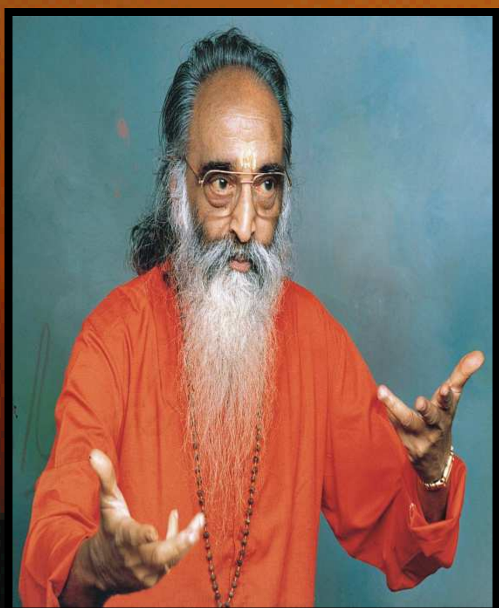

विद्यार्थ्यांच्या शाश्वत विकासासाठी घेणाऱ्या विषयांचा अंतर्भाव, अध्ययन अध्यापन पध्दती, गुरुशिष्य संबंध, शिस्तीच्या संकल्पना वापरण्यात येणारी पाठ्यपुस्तके शालेय वातावरण, शालेय कामकाजाची उद्दिष्ट्ये ह्या बाबी गुणवत्तेचे महत्वाचे संदर्भ व निकष महत्वाचे असतात.

स्वामी चिन्मयानंद ह्यांची शिक्षण विषयक दृष्टि

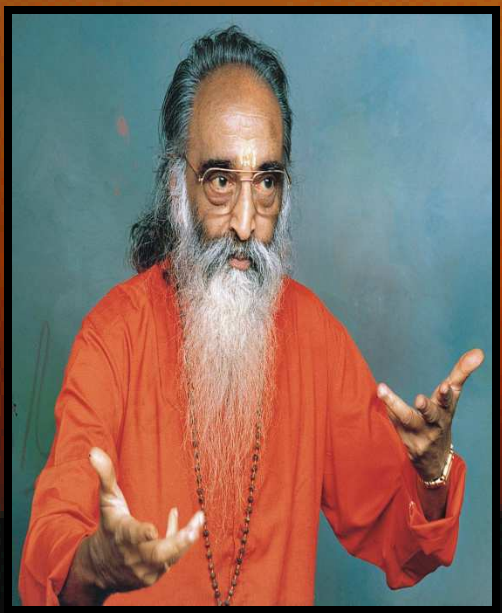

शिक्षणाच्या परिभाषा

शिक्षणाची उद्दिष्ट्ये

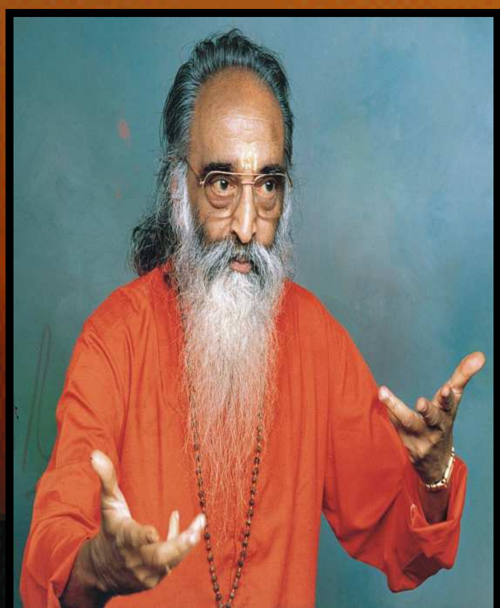

ज्या जीवन ध्येयांचा आपण समाज स्विकार करतो त्या ध्येयांना समाजात संक्रमीत करण्याची जबाबदारी ही शिक्षणाची असते.

शिक्षणाची उद्दिष्ट्ये

माणसाची जी बलस्थाने आहेत त्यात विलक्षण बदल झाला आहे. ही बलस्थाने म्हणजे कुटुंबव्यवस्था, सांस्कृतिक व राजकीय परिवर्तन, धार्मिक संकल्पनांमध्ये परिवर्तन ही सर्व बलस्थाने परिवर्तीत तर झाली आहे व पण त्याच सोबत त्याचे आशयही बदलले आहे.

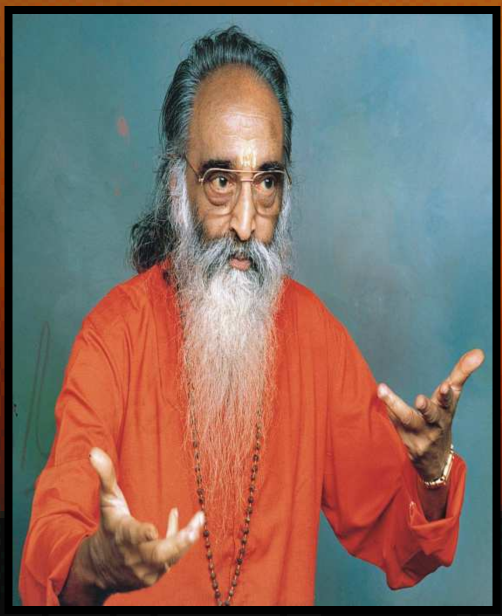

शिक्षणाची उद्दिष्ट्ये

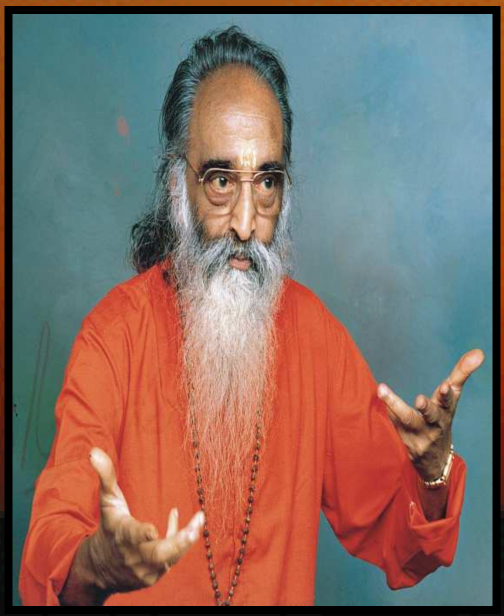

त्या काळात समाजाचा घटक **Standard of life** चा विचार करीत होता. आज व्यक्ति **Standard of living** चा विचार करतो. मानव विकासाचा मूलभूत पायाच आज विस्कळीत झाला आहे.

शिक्षणाची उद्दिष्ट्ये

दिव्यत्वाचा शोध :–

परिपूर्ण आनंदाची प्राप्ती :–

आत्मानुभव प्राप्त करणे :–

शांतता प्राप्त करणे :–

योग्य मार्गाची निवड करण्याचे सामर्थ्य

निर्माण होणे :–

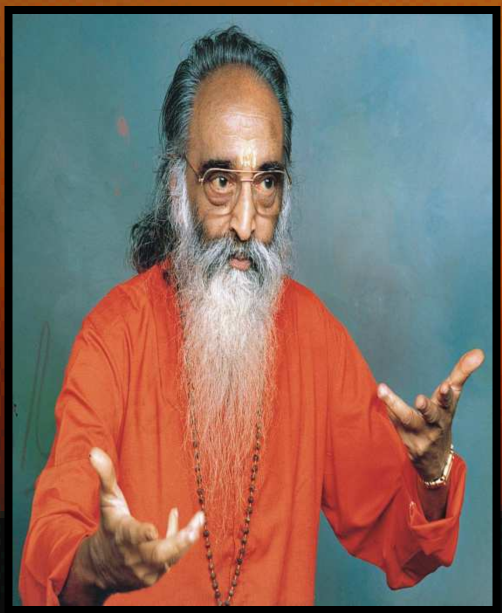

शिक्षणाची उद्दिष्ट्ये

व्यक्तिमत्वाचे पुनर्वसन

(Rehabilitation of personality)

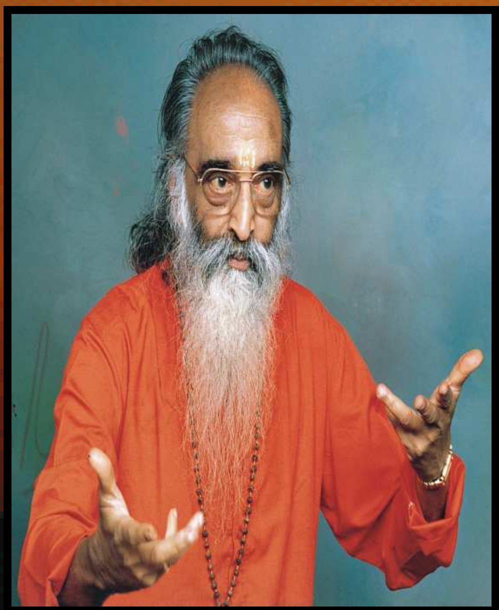

मन आणि बुध्दीची गुणवत्ता ही व्यक्तिमत्वाचा पोत निर्धारीत करतात. शिक्षणाच्या माध्यमातून मनाचे संस्करण व बुध्दीचे प्रबोधन होणे आवश्यक आहे. हेच व्यक्तिमत्वाचे पुनर्वसन आहे.:—

शिक्षणाची उद्दिष्ट्ये

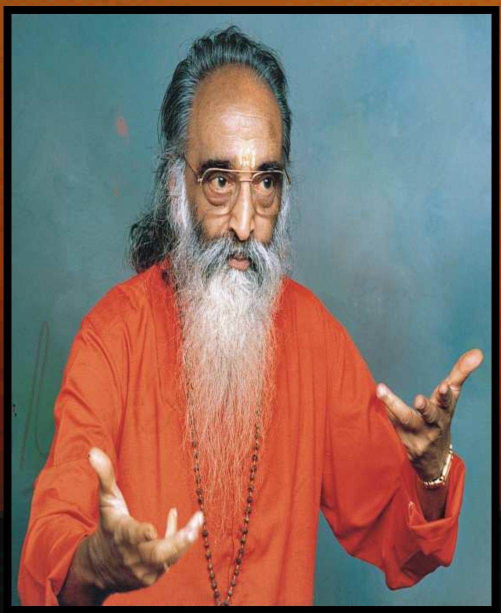

व्यक्तिमत्वाचा समतोल साधणे :–

बाह्य घटक व आंतर घटक व ह्या आंतर घटकात व बाह्य घटकात नेहमी संघर्ष सुरु असतो. पण ह्या दोन्ही घटकांमध्ये समन्वय झाल्यास समतोल व्यक्तिमत्व निर्माण होते.

शिक्षणातून हा आंतरिक गोंधळ कमी व्हायला हवा व बाह्य आव्हानांना तोंड देण्याची क्षमता निर्माण व्हायला हवी.

शिक्षणाची उद्दिष्ट्ये

आंतरिक व्यक्तिमत्वाचा विकास :–

आध्यात्मिक विकास :–

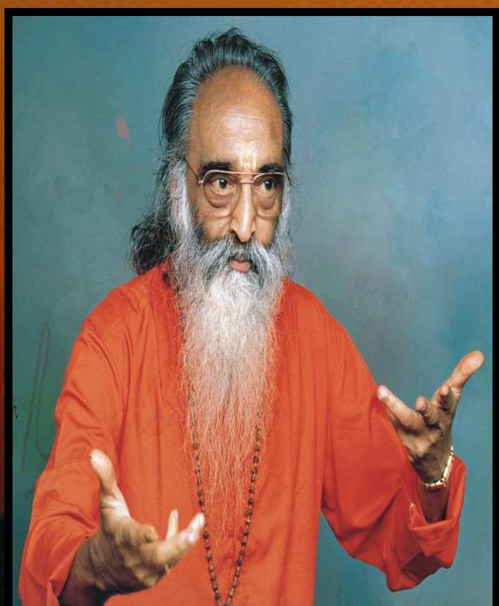

Power - knowledge - capabilities ह्या तीन बाबी मानवात विद्यमान असतातच पण त्याची अभिव्यक्ति करण्याची क्षमता त्याच्यात शिक्षणातून निर्माण व्हायला हवी व हमानवाचा विकास होऊन त्याचे मन व बुध्दीशी तादात्म्य होणे आवश्यक आहे.

ही वाटचाल स्थूलाकडून सूक्ष्माकडे आहे. जसजसा तो सूक्ष्मतेकडे विकसित होईल तसतसा त्याचा आध्यात्मिक विकास होतो व ही क्षमता त्याच्यात शिक्षणातून निर्माण व्हायला हवी. अशा आध्यात्मिक विकास झालेला व्यक्ति हा **Master mind** म्हणून वावरतो.

शिक्षणाची उद्दिष्ट्ये

आत्मप्रभुत्व प्राप्त करणे :–

हे ध्येय अत्यंत म

पण व्यक्ति जोवर स्वतःवर प्रभुत्व संपादन करीत नाही तोवर तो बाह्य जगावर प्रभुत्व स्थापन करु शकत नाही.पण आत्मप्रभुत्व संपादन करण्यासाठी ज्ञान व उच्च जीवनमूल्य ह्यावर आरुढ व्हावे लागते

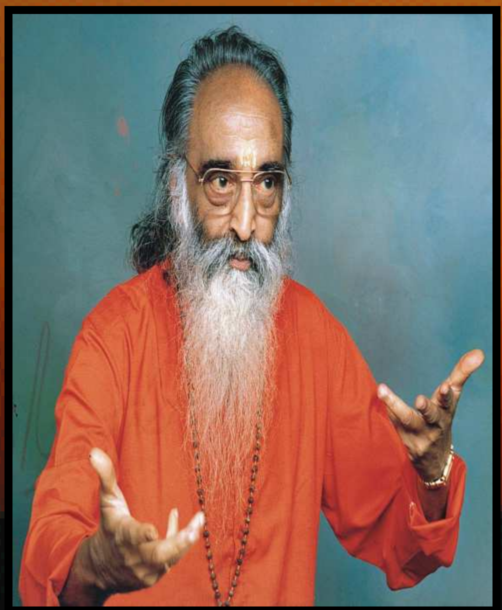

शिक्षणाची उद्दिष्ट्ये

आत्मप्रभुत्व प्राप्त करणे :–

हे ध्येय अत्यंत म

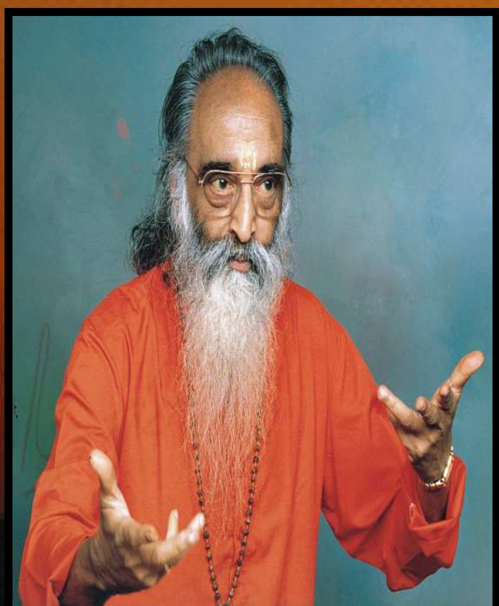

पण व्यक्ति जोवर स्वतःवर प्रभुत्व संपादन करीत नाही तोवर तो बाह्य जगावर प्रभुत्व स्थापन करु शकत नाही.पण आत्मप्रभुत्व संपादन करण्यासाठी ज्ञान व उच्च जीवनमूल्य ह्यावर आरुढ व्हावे लागते स्वसमायोजन करावे लागेल व ह्यातूनच आत्म समृध्दता व आत्मप्रभुत्व प्राप्त होईल.

शिक्षणाची उद्दिष्ट्ये

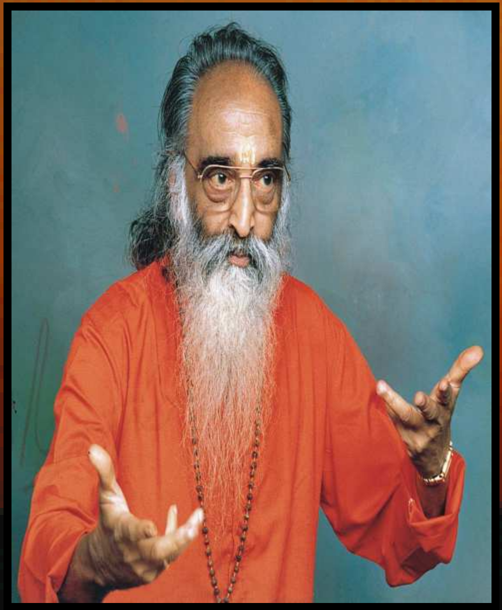

मानवी जीवन उत्क्रांत करणे :–

पशुमानवापासून मानसिक उत्क्रांती साधून अतिमानवापर्यंत उत्क्रांती करुन घेणे हे मानवाचे ध्येय आहे

शिक्षणाची उद्दिष्ट्ये

मानव केवळ शारीरिक पातळीचाच विचार करतो तेव्हा तो पशुमानव स्तरावर असतो. पण जेव्हा तो मानसिक, बौध्दिक व जाणीवतत्वाच्या पातळीवर उत्क्रांत होतो तेव्हा तो मानव मानव अर्थात अतिमानव ह्या स्तरावर पोहोचतो

अतिमानव	अध्यात्मिक	**Spiritual**	मूल्याचरण **higher level of univarsel**
मानव मानव	बौध्दिक	**Intellectual**	**Thoughts, logic , analysis**
वनस्पती मानव	मानसिक	Mental man	भावना Thoughts and emotion
पशुमानव	शारीरिक	Physical	संवेदना Gross level body

समस्या निराकरणाची क्षमता विकसित करणे :–

राष्ट्रीय भावना दृढ करणे :–

चारित्र्यांची बांधणी करणे :–

संस्कृती संक्रमण, संवर्धन, प्रेम :–

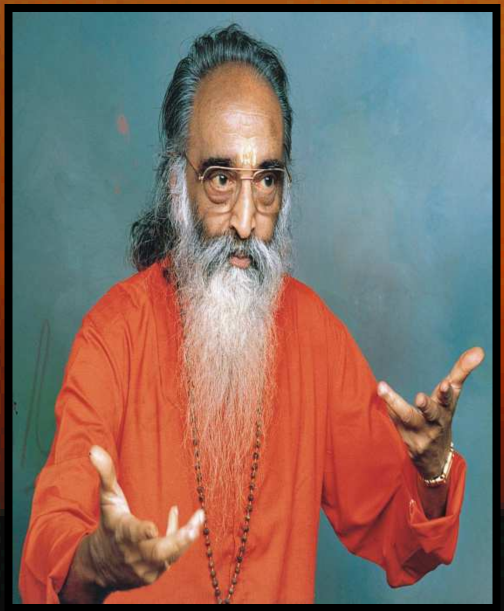

धार्मिकता निर्माण करणे :–

वैश्विक दृष्टिकोन निर्माण करणे :–

जन्मपूर्व संस्कार करणे :–

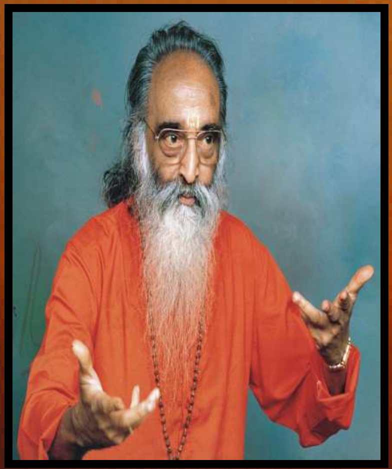

1) To prepare the students to live their lives fully and successfully by imparting to them the vision of life.

2) To instill in the students the spirit of service in all walk of life and become responsible citizen of future.

3) To make the students capable of facing challenges of the life efficiently and curve out their own future.

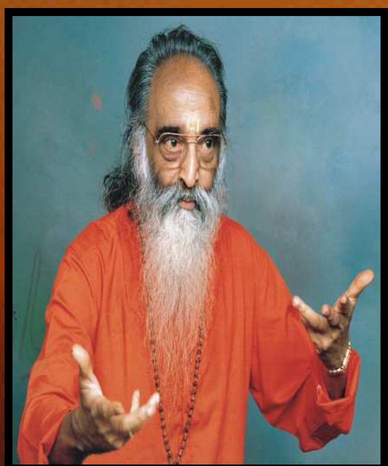

4)To provide a balanced and school oriented program by in corpora ting progressive techniques, learning theories and methodologies.

5) To provide a conductive environment to team and live the right values and appreciate the glory of our culture.

युवकांकरिता शिक्षणाचे Vision पुढीलप्रमाणे असावे.

"To create an atmosphere of study for the youth whereby they are exposed to the highest truths of vedantas and at the same time they are able to exibit this knowledge as excellence and perfection in their interaction with the external world."

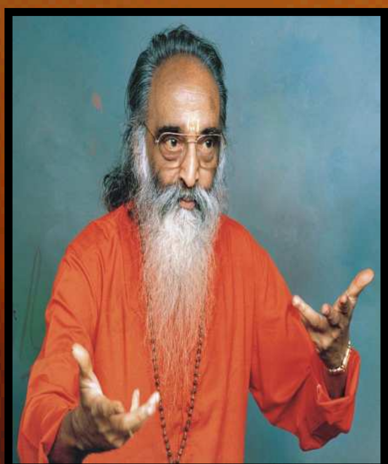

धन्यवाद !
21/01/2020
DR. VASUDHA VINOD DEO